

Шкабаріна М. А., к.пед.н., ст. викладач (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад. С. Дем'янчука, м. Рівне)

ПОНЯТТЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ У СУЧАСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті досліджено поняття «педагогічна творчість». Визначено, що педагогічна творчість це двосторонній процес, який передбачає формування творчих здібностей вчителя і учня. Розкрито, що педагогічну творчість можна розглядати у двох значеннях: у широкому значенні – як галузь педагогічної науки, у вузькому – як здатність учителя оригінально вирішувати завдання, що виникають під час освітнього процесу. Охарактеризовано основні ознаки та способи вияву творчості у напрямках діяльності вчителя. Запропоновано авторське визначення поняття педагогічної творчості.

Ключові слова: педагогічна творчість, освітній процес, педагогічна діяльність, творчі здібності.

Аннотация. В статье исследовано понятие «педагогическое творчество». Определено, что педагогическое творчество это двусторонний процесс, который предусматривает формирование творческих способностей учителя и ученика. Раскрыто, что педагогическое творчество можно рассматривать в двух значениях: в широком смысле – как отрасль педагогической науки, в узком – как способность учителя оригинально решать задачи, возникающие во время образовательного процесса. Охарактеризованы основные признаки и способы проявления творчества в деятельности учителя. Предложено авторское определение понятия педагогического творчества.

Ключевые слова: педагогическое творчество, образовательный процесс, педагогическая деятельность, творческие способности.

Annotation. The concept of «pedagogical creativity is investigated. It is determined that pedagogical creativity is a two-way process, which involves the formation of creative abilities of a teacher and student. It was found out that pedagogical creativity Pedagogical creativity can be considered in two meanings: in the broad sense – as a branch of pedagogical science, personally oriented development interaction of subjects of educational process, the process aimed at improving the educational process, the comprehensive development of the student's personality; in the narrow one – as the ability of the teacher to originally solve the problems that arise during the educational process. The main features and

ways of revealing creativity in the directions of the teacher's activity are described. They are: conducting of training sessions, work on the organization of the students' staff in accordance with their age and individual characteristics, designing the personality of the student, developing a strategy and tactics of pedagogical activity in order to optimally fulfill the tasks of comprehensive development of the individual. Author's definition is proposed pedagogical creativity is a purposeful, continuous process of development of the student's personality (co-creation), which consists in improving pedagogical activity, raising the level of pedagogical skill. Stages of creative pedagogical process are described. It is determined that the main feature of pedagogical creativity is that it becomes a co-creation, since the teacher cannot create himself, but does so with the students. The main criteria of the teacher's creative pedagogical activity are: the development of fundamentally new approaches to the education, education and development of students; rationalization and modernization of content, forms, methods and means of educational process.

Key words: *pedagogical creativity, educational process, pedagogical activity, creative abilities.*

Креативні особистості створюють підґрунтя для науково-технічного прогресу суспільства, оскільки саме оригінальні, інноваційні ідеї та винаходи забезпечують прогрес країни, визначають її інтелектуальний потенціал. Нині розвиток креативних здібностей набув статусу соціальної проблеми. Так, наприклад, Р. Флорида (R. Florida) зазначає, що «креативний клас» (креативні особистості) мають займати панівну роль у суспільстві й працювати у сфері науки та техніки, дизайну, освіти, мистецтва, розваг [1, с. 84–91]. Такий підхід до розуміння соціальної значущості креативності дозволяє стверджувати, що для працівника сфери освіти ця якість є особливо актуальною, адже саме ці особистості провадять науково-педагогічну діяльність, виховують молоде покоління.

Саме креативний потенціал країни визначає її статус у світі та рівень життя населення. У 2015 р. Martin Prosperity Institute (Канада) опублікував рейтинг глобального індексу креативності, у якому Україна займає 45 місце з 139 країн [2, с. 41], що визначило необхідність дослідження цієї проблеми.

Значені тенденції впливають на вектор розвитку освіти України. Закони України «Про освіту» [3], «Про вищу освіту» [4], Концепція Нової української школи [5] передбачають реформування системи вищої та базової освіти України, відповідно до сучасних європейських стандартів. Тому, основний акцент нині здійснено на відході від стандартизованості освітнього процесу, а основним пріоритетом є вияв творчості у роботі освітянина.

Аналіз останніх публікацій дозволяє стверджувати, що дослідження креативності є актуальним, оскільки кількість праць і поглядів щодо цього феномену постійно зростає. Дослідження з цієї проблеми проводили:

Т. Барішева, Д. Богоявленська, М. Воллах, Дж. Гілфорд, Н. Вишнякова, В. Дружинін, Л. Єрмолаєва-Томіна, Є. Ільїн, Н. Коган, А. Маслоу, В. Моляко, О. Музика, Р. Стернберг, Є. Торренс, О. Тунік та ін.

Педагогічну творчість у своїх розвідках розкрили такі вчені: О. Антонова, О. Дунаєва, В. Загвязинський, В. Кан-Калик, М. Кашапов, К. Кречетніков, О. Куцевол, Л. Петришин, М. Поташник, Л. Харченко та ін.

Мета нашої статті: дослідити та визначити зміст поняття «педагогічна творчість».

Особистісні риси вчителя є постійною темою для дискусій у суспільстві. Саме від вчителя вимагають високих критеріїв професійної діяльності. Перед педагогом завжди постає велика кількість задач та проблем, оскільки кожен учень є особистістю і до нього вчитель повинен підібрати індивідуальний підхід. Загалом, учитель є не лише професіоналом, що досконало знає свій предмет, але й креативною особистістю, що постійно перебуває у процесі самовдосконалення та прагне до самореалізації, намагається полегшити та урізноманітнити освітній процес, спрямовує свої ідеї на розвиток особистості учня.

Професія вчителя є однією з найбільш відповідальних у суспільстві. До педагога завжди висуваються найвищі критерії, оскільки саме він є зразком наслідування для своїх учнів. У науковій літературі поняття «педагогічна творчість» визначається по-різному. Під нею розуміють особистісно орієнтовану розвивальну взаємодію суб'єктів освітнього процесу (вчителя і учня), що зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними, і спрямована на формування творчої особистості учня і підвищення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя [6, с. 35]. Тобто педагогічна творчість це двосторонній процес, що передбачає формування творчих здібностей вчителя і учня. У педагогічному словнику творчість учителя визначена у більш вузькому значенні, як вироблення і втілення педагогом в постійно мінливих умовах освітнього процесу та у спілкуванні з дітьми оптимальних і нестандартних рішень [7, с. 331–332]. Найбільш повним вважаємо визначення С. Гончаренка, який визначає педагогічну творчість як оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання і навчання. На його думку, досягнення творчого результату забезпечується систематичними цілеспрямованими спостереженнями, застосуванням педагогічного експерименту, критичним використанням передового педагогічного досвіду. Педагогічна творчість стосується різних напрямків діяльності вчителя – проведення навчальних занять, роботи над організацією колективу учнів відповідно до їх вікових та індивідуальних особливостей, проектування особистості учня, вироблення стратегії і тактики педагогічної діяльності з метою оптимального виконання завдань всебічного розвитку особистості [8, с. 326].

Педагогічна творчість може розглядатись у двох значеннях: у широкому значенні – як галузь педагогічної науки, особистісно орієнтована розвивальна взаємодія суб'єктів освітнього процесу, процес, що спрямований на удосконалення навчального-виховного процесу, усебічний розвиток особистості учня; у вузькому – як здатність учителя оригінально вирішувати завдання, що виникають під час освітнього процесу.

На думку М. Кашапова, у процесі педагогічної творчості вчитель проектує і створює власний досвід, удосконалює свою педагогічну майстерність [9, с.106–107]. Тобто, вчитель постійно знаходиться у процесі саморозвитку для досягнення вищого рівня педагогічної майстерності.

Специфіку педагогічної творчості науковці визначають у самому її об'єкті. Це дитина, яка постійно змінюється [10]. Видатний педагог та письменник В. Сухомлинський писав: «Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя» [11, с. 5]. Важливим є те, що результатом педагогічної творчості є становлення особистості дитини (учня). Специфічним є сам процес, який представляє взаємотворчість партнерів [12, с. 7–8].

М. Поташник висловлює думку, що педагогічна праця нетворчою не буває і бути не може, бо неповторні діти, обставини, особистість самого вчителя, і будь-яке педагогічне рішення має виходити з цих завжди нестандартних факторів. Якщо людина, яка працює з дітьми, не враховує цих особливостей, то її праця лежить за межею тієї, яку називають «педагогічною» [13, с. 4]. Отже, творча природа педагогічної праці пов'язана з її об'єктом – учнем – особистістю, яка змінюється та розвивається відповідно до вікових особливостей, суспільного та науково-технічного прогресу, має унікальний характер. У зв'язку з цим, учитель має «підлаштовуватись» під учня, враховувати його риси характеру, уподобання, що завжди потребує нестандартного, творчого підходу.

На думку М. Кашапова, педагог не буває нетворчим тому, що не існує однотипних ситуацій, а викладач займається співтворчістю, оскільки творить разом з учнями [9, с. 143]. Таким чином, особливістю педагогічної творчості є те, що вона перетворюється у співтворчість, оскільки вчитель не може творити сам, а робить це разом з учнями. Урок, позаурочна, позакласна робота являє собою творчий процес, після якого учитель та учні набувають нових знань та досвіду.

Основними критеріями творчої педагогічної діяльності вчителя є: розробка принципово нових підходів до навчання, виховання і розвитку учнів; раціоналізація та модернізація змісту, форм, методів та засобів освітнього процесу у світлі реформування освіти, зокрема для розвитку творчих можливостей учнів, їхніх талантів та обдарованості; комплексне і

варіантне використання в професійній діяльності всієї сукупності теоретичних знань і практичних навичок; бачення нової проблеми у знайомій ситуації, знаходження варіантних шляхів її вирішення; застосування науково-доказового вибору дій у конкретній педагогічній ситуації; проведення систематичного самоаналізу професійної діяльності, науково-дослідницької роботи з творчого узагальнення власного досвіду та своїх колег; володіння формами і методами управління творчою навчальною діяльністю учнів задля розвитку їхніх творчих можливостей; реалізація на практиці принципів педагогіки співробітництва; прояв гнучкості під час вибору оптимального управлінського рішення у нестандартних (особливо конфліктних) ситуаціях; оригінальне конструювання освітнього процесу [14, с. 100].

Вияв творчості у діяльності вчителя може бути реалізований у незвичайних підходах до вирішення задач, проблем; розробці та незвичайному поєднанні нових методів, прийомів навчання, форм і засобів; удосконаленні вже відомого відповідного до нових цілей; педагогічній імпровізації на основі знань, компетентного розрахунку та інтуїції; здатності бачити безліч варіантів для вирішення однієї проблеми; умінні переносити теоретичні та методичні рекомендації на практику. Виявами творчості, за В. Сластьоніним, також можуть бути відкриття нових можливостей усталених методів, незвичайний спосіб рішення педагогічних завдань [12, с. 8].

Творчу особистість учителя відрізняють гнучке, багате комбінаціями мислення, здатність до виокремлення істотних ознак, здатність швидко перебудовуватися, володіти такими операціями, як комбінування, варіювання, що об'єднуються зазвичай під поняттям «фантазія» [12, с. 6].

Творчий педагогічний процес, на думку, В. Кан-Калика, складається із таких етапів: 1) виникнення педагогічного завдання; 2) аналіз вихідних даних; 3) висування гіпотези, визначення системи заходів для втілення педагогічного задуму в дійсність; 4) аналіз і оцінка результатів творчості [10, с. 25].

Т. Калюжна визначила такі етапи творчої педагогічної діяльності: 1) підготовка (свідома робота на рівні понятійно-логічного мислення); 2) дозрівання (несвідома робота над проблемою); 3) осяяння (перехід несвідомого у свідоме, інакше кажучи, народження гіпотези); 4) розвиток ідей (свідома робота з кінцевого оформлення ідеї і її перевірки) [15, с. 291].

Отже, педагогічна творчість – це цілеспрямований, неперервний процес розвитку особистості учня (співтворчість), що полягає в удосконаленні педагогічної діяльності, підвищенні рівня педагогічної майстерності. Педагогічну творчість визначаємо неперервним процесом тому, що учитель завжди включений у процес творчості (пошук нових рішень, вирішення проблемних завдань, оптимізація процесу навчання, методична, комунікативна творчість, імпровізація є щоденною працею вчителя). Цілеспрямованість педагогічної творчості виявляється в тому, що вона зумовлена певними потребами, суперечностями, проблемами. Процес шкільного життя є

мінливим, тому всі дії вчителя спрямовані на їх вирішення. Співтворчість виявляється у тому, що учитель працює з дітьми, його дії спрямовані на учнів, у процесі яких виникає творча взаємодія. Творчий процес ототожнюється з прогресом, удосконаленням, створенням нового, тому педагогічна творчість спрямована на удосконалення педагогічної майстерності.

1. Флорида Р. Креативный класс : люди, которые меняют будущее. – пер. с англ. / Р. Флорида. – М. : Издательский дом «Классика XXI», 2007. – 421 с. **2.** Florida R. The Global Creativity Index 2015 [Electronic resource] / R. Florida, C. Mellander, K. King. – Accessmode : <http://martinprosperity.org/media/Global-CreativityIndex-2015.pdf>**3.** Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> **4.** Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. **5.** Концепція Нової української школи (документ пройшов громадські обговорення і ухвалений рішенням Колегії МОН 27.10.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> **6.** Педагогічна творчість : методологія, теорія, технології / В. П. Андрущенко, С. О. Сисоєва, Н. В. Гузій, Н. В. Кічук; за ред. С. О. Сисоєвої, Н. В. Гузій. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – 183 с. **7.** Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Изд. центр «Академия», 2000. – 176 с. **8.** Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : ЛИБІДЬ, 1997. – 374 с. **9.** Кашапов М. М. Психология творческого мышления профессионала : монография / М. М. Кашапов. – М. : ПЕР СЭ, 2006. – 688 с. **10.** Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – 144 с. **11.** Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1988. – 310 с. **12.** Сластенин В. А. Педагогическая деятельность как творческий процесс / В. А. Сластенин // Сибирский педагогический журнал. – 2005. – № 4. – С. 3–13. **13.** Поташник М. М. Как развивать педагогическое творчество / М. М. Поташник. – М. : Знание, 1987. – 80 с. **14.** Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник / С. О. Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с. **15.** Калюжна Т. Г. Педагогічна творчість як основа інноваційної діяльності майбутнього вчителя / Т. Г. Калюжна // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики : методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2014. – С. 290–294.

Рецензент: д. пед. н., доцент Красовська О. О.